

Sverige — folkhem eller rivningskåk?

Al Burke

Föredrag inför Gamla Stans Socialdemokratiska Förening

18 april 2000

Det är för mig en stor ära att få denna möjlighet att tala till er i kväll. Samtidigt känns det lite konstigt, därför att jag själv ofta varit med i publiken och lyssnat på tidigare inslag i denna föreläsningsserie som nu pågått i snart tio år.

Jag minns till exempel en kväll för fem–sex år sedan, då den nyligen utnämnde miljöministern kom på besök. Han hette Göran Persson och, trots att han innan dess inte hade visat något större intresse för eller kunskaper om miljöfrågor, blev jag imponerad av hur skickligt han skötte talet och diskussionen efteråt. Senare slog det mig att, när det gäller innehållet, hade den nye miljöministern egentligen inte sagt särskilt mycket. Men han sade det på ett mycket övertygande sätt och med ett stort mått självförtroende — egenskaper som ju kan vara nyttiga, inte minst för en politiker. Jag återkommer till detta.

Mitt tilldelade tema heter: "Sverige — folkhem eller rivningskåk?" Detta är en stor och angelägen fråga, och jag skulle aldrig påstå att jag har det definitiva svaret på den. Jag förmodar att jag har inbjudits till att tala om detta tema därför att jag tillbragt större delen av mitt liv i USA, och följaktligen kan väntas ha lite annorlunda syn på saker och ting. Det har jag nog, och jag skall försöka berätta hur Sverige ser ut från min synvinkel. Men innan jag börjar, vill jag understryka att det som nu följer handlar enbart om mina personliga åsikter och bedömningar, och har ingenting att göra med någon förening eller annan organisation som jag råkar vara med i.

Varför Sverige?

Sedan jag flyttade hit för drygt elva år sedan har jag ofta fått svara på frågan, "Varför i herrens namn skulle någon frivilligt lämna USA för Sverige?!" Det antas vara ett stort och smått vansinnigt steg, har jag förstått — en inställning som tyder på att drömmen om Amerika för många svenskar fortfarande är rosafärgad.

Min bild är avsevärt mörkare. I själva verket är USA ett oerhört brutalt samhälle, särskilt i förhållande till sina förutsättningar. Det är ett land där fruktansvärda orättvisor inte bara tåls, utan till och med rättfärdigas med hänvisning till djungelns lag. Detta drabbar många grupper i samhället, men det blir nog tydligast när man betraktar barnens utsatthet. Det handlar om levnadsvillkor för minst en fjärdedel av befolkningen som nog i ett svenskt perspektiv är ofattbara — som kanske förklarar varför så många svenskar tycks ha svårt att fatta hur illa det är.

Sedan finns det en annan viktig sak: Som Olof Palme påpekade, brukar det finnas ett samband mellan ett lands inrikespolitik och dess utrikespolitik. Denna princip stämmer alltför väl i fallet USA, som är vår tids värsta internationella brottsling. Vietnamkriget, det största brottet mot mänskligheten sedan andra världskriget, är bara ett bland ett stort antal liknande illdåd.

Av dessa och andra skäl var det således inte alls ett svårt beslut att lämna USA — snarare en lättnad. Men varför Sverige, i stället? Därför att Sverige och de övriga nordiska länderna i många avseenden är USA:s motsats.

Som den säkerhetspolitiska experten Sune Persson har noterat: "De fem nordiska länderna har under detta århundrade lyckats bygga vad som kanske är världshistoriens bästa och mest lyckade samhällen. Från yttersta fattigdom har några av världens rikaste länder skapats. Välfärden har varit jämnare fördelad än kanske någon annanstans: jämlikhet mellan kvinnor och män, mellan olika samhällsklasser och mellan olika regioner i länderna."¹

Jag citerar denna bedömning av Sune Persson ganska ofta, dels för att den stämmer väl med min egen syn på saken, och dels för att det mig veterligen utgör ett av de få tillfällen där en svensk har talat så öppet om det egna samhällets förtjänster — låt bli att det hela inlindas i en hyllning till hela Norden.

När det gäller sambandet mellan inrikes- och utrikespolitiken har det i stort sett varit starkt i Nordens och i synnerhet Sveriges fall. Som före detta FN-generalsekreterare Perez de Cuellar uttryckte det vid Palmes begravning: "Över hela världen är Sverige idag liktydigt med idealen fredlig stabilitet och medmänsklighet". Detta goda rykte kan i hög grad förklaras av Olof Palmes enastående ledarskap och insatser.

Tur och samförstånd

Vad är det som gjorde att de nordiska samhällena har blivit så lyckade? Ingen har hittills kommit med någon helt tillfredsställande förklaring, men det är klart att flera faktorer har spelat in. Bland annat har det geografiska läget varit gynnsamt. Om till exempel landet råkade befinna sig på andra sidan Östersjön, beläget mellan Tyskland och Ryssland, hade dess historia och utveckling knappast varit så lyckade.

Ännu värre hade det blivit om Sverige varit en del av Latinamerika. Där har varje försök att bygga upp ett samhälle enligt samma principer som gäller i Norden krossats av USA i maskopi med sina allierade bland Latinamerikas eliter. Det Sverige som vi lever in idag hade aldrig tillåtits uppstå om det råkade befinna sig i USA:s självfördelade "bakgård". Om man vill förstå världen, måste man inse detta.

Att Sverige är till befolkning ett relativt litet och, ännu idag, ganska homogent land har nog också spelat roll. Det är alltid lättare att komma överens utifrån en uppsättning gemensamma värderingar och traditioner. Detta ger ingen garanti, förstås. Men ju större och mer sammansatt en befolkning är, desto knepigare blir det att anordna den sorts sammanhållning och vitala demokrati som åtminstone hittills kännetecknat de små nordiska länderna.

Jag misstänker att en viktig förklaring till att pengar och våld har så stor betydelse i USA är att det inte finns mycket annat som alla dess olika samhällsgrupper har gemensamt. En annan konsekvens är att demokratin blir lidande: I såväl USA som

EU verkar lobbyister och massmedier ha en mycket starkare ställning än i "lilla Sverige". Detta är en naturlig följd av det större avståndet mellan beslutsfattare och vanligt folk.

Hur som helst, fanns det uppenbarligen historiska förutsättningar i Norden för de starka arbetarrörelser som satt sin prägel på samhället. Det är dessa rörelseras landvinningar genom sitt politiska instrument, de socialdemokratiska partierna, som till stor del ligger till grund för "världshistoriens bästa och mest lyckade samhällen".

Receptet för att uppnå denna enastående framgång har många ingredienser, men två lär vara särskilt betydelsefulla — sammanhållningen, d.v.s. att man i möjligaste mån undviker inre splittringar, samt det som brukar kallas för samförståndsandan. Dessa två principer, eller beteendemönster, har med rätta betraktats som grundförutsättningar för arbetarrörelsens långvariga politiska dominans i Sverige.

Det underbara landet

Bland frukterna av denna dominans kan man räkna en lång rad förbättringar i den allmänna välfärden, en process som kanske nådde sin kulmen under mitten av 1980-talet. Det var då som svenska läkare kunde konstatera att det inte längre var möjligt att spåra ett barns sociala bakgrund genom dess sjukdomshistoria, och utvecklingen inom tandhälsan visade samma positiva tendens. Det var också vid den tidpunkten som inkomstfördelningen bland hela befolkningen blev den mest jämlika som någonsin noterats. Allt detta och mycket mera.

Dessutom var Sveriges utrikespolitik, som FN:s generalsekreterare Perez de Cuellar påpekat, ett föredöme över hela världen och i synnerhet i tredje världen. Det hade Sverige blivit genom att göra egna analyser och motstå trycket att vara som alla andra. Som den amerikanska sanningsspridaren och fredsaktivisten Daniel Ellsberg har sagt om västvärldens inställning till Vietnamkriget: "Sverige var det enda hederliga undantaget."

Vilket underbart land, alltså. Klart att man blev stolt när man fick vara med som medborgare. Det var en högtidlig stund när jag fick ta emot mitt nya pass med "SVERIGE" tryckt i stora bokstäver på omslaget. Ett pass är ju en handling med stort symboliskt värde för ens identitet; det anger ens ungefärliga plats på jorden, med allt som detta innebär. I Sveriges fall har det dessutom ett stort praktiskt värde: Av ovannämnda skäl förknippas det överallt på jorden med "fredlig stabilitet och medmänsklighet". Den världsresenär har tur som kan färdas under skyddet av Sveriges höga anseende.

Men snart får ingen göra det. Någonting har hänt sedan jag september 1994 fick mitt svenska pass, och detta förstod jag när en vän nyligen fick ut sitt nya pass: Högst upp på dess omslag står det EUROPEISKA UNIONEN. Först på andra raden av detta, inte blåa utan rödfärgade, pass ser man att det *också* står SVERIGE.

Det kom inte som en chock, förstås. Men åsynen av detta pass, som anger allas vår nya ungefärliga plats på jorden, bekräftade på ett påfallande konkret sätt att någonting stort har hänt. Bland annat har Sverige blivit nedvärderat, och jag tror inte att botten är nådd. Möjligheten inom något decennium — om man fortsätter i samma riktning som under det gångna decenniet — kommer ordet "Sverige" att förpassas från omslaget till insidan för att därmed ta samma oansenliga plats som delstaten i mitt gamla USA-pass.

Räntan över alles

Detta var *en* stor förändring som har skett sedan jag flyttade hit mot slutet av 1988. Det har varit fler, och bland de märkligaste som har hänt är en häpnadsväckande förskjutning av den politiska dagordningen, vilket återspeglas i nyhetsflödet.

Till exempel: För tio år sedan var det min uppfattning att nyheterna handlade om allt möjligt, fast sällan om "räntan". Men snart efter kalla krigets slut 1989 började denna fråga ta upp allt större plats. Samtidigt blev det allt hetare diskussioner kring Sveriges förhållande till den Europeiska Unionen.

Dessa två angelägenheter är tydligen sammanlänkade, som Göran Persson förtydligade när han häromveckan försökt att förklara varför Sverige bör ansluta sig till EMU — detta nästa, och förmodligen oåterkalleliga, steg mot Europas Förenade Stater. Så här lät statsministerns motivering:

"Vilka åtgärder som än vidtas så måste Sverige med i den europeiska valutaunionen EMU för att klara jobben. Jag tror inte att vi klarar det utan det skydd som en stabil valuta representerar. När Sverige så småningom går in i en ny lågkonjunktur kommer de internationella låntagarna att ta ut högre ränta när vi behöver låna pengar igen. Då är EMU en garant för att klara Sverige ur nästa lågkonjunktur."

Detta är ett märkligt resonemang i flera avseenden. För det första ger den påstådda "stabila valutan" inget självklart skydd för arbetare i Sverige. Faktum är att det finns goda skäl att tro på motsatsen: Sista gången Sverige kedjade sin ekonomi fast vid EU:s blev det 500 procents ränta och en massutslagning på arbetsmarknaden, som i sin tur föranledde de stora nedskärningarna i den offentliga sektorn som bl.a. underminerade den allmänna välfärden.

Ett annat problem är att Göran Perssons förklaring säger ingenting om de farhågor för demokratin som han tidigare betonat som avgörande i EMU-frågan. Dessa farhågor kvarstår, då EMU innebär att kontroll över större delen av den ekonomiska politiken lämnas över till en liten, isolerad elit av välbärgade bankirer i Frankfurt.

Sedan är det snudd på idioti och/eller hyckleri att motivera denna oåterkalleliga underkastelse med hänvisning till omsorg för jobben. Det var ju en socialdemokratisk regering som för tio år sedan övergav full sysselsättningspolitiken i samband med sin förhandsanpassning till EU:s ekonomiska politik. Man uppoffrade jobben för att bekämpa en nästan obefintlig inflation, och sedan försämrade läget genom anslutning till EU:s godtyckliga, arbetshämmande konvergenskrav.

Tvivelaktigt beteendemönster

Göran Perssons resonemang är ett av många exempel på vad som har blivit ett beteendemönster hos den socialdemokratiska partiledningen — att motivera ett tvivelaktigt beslut genom att hänvisa till tidigare tvivelaktiga besluts negativa följder. Och med varje sådant beslut har man målat sig själv och landet djupare in i ett hörn där det har blivit allt svårare att avstå från nästa eftergift till "marknaden".

Följden har blivit att Sverige inte längre får välja sin egen politik om den inte stämmer med "den internationella finansmarknadens" uppfattning om vad som är rimligt. Det skapar minst sagt problem för folkhemmet, som bygger på värderingar och institutioner som denna marknad tycks förakta. Det gäller framför allt fördelningspolitiken, den höga skattekvoten och den starka offentliga sektorn. Allt detta

betraktas av marknadens beslutsfattare som skadligt, och de sätter ständigt press på dessa grundläggande inslag i "den svenska modellen". Denna press kommer säkert att öka om Sverige går med i EMU.

Hur kunde det hända — att politiska ledare som kallar sig för socialdemokrater har lämnat, och fortsätter att lämna, så mycket makt över till marknadsideologer som av allt att döma hyser oförståelse och förakt för det socialdemokratiska samhällsbygget? Säg det, den som kan.

De maktöverlämnande ledarna har förstås sagt att de var så illa tvungna. Ingvar Carlsson, till exempel, har förklarat att han blev skakad när han betraktade hur finansmarknaden under 1980-talet straffade den franska regeringen Mitterands socialistiska reformer. Av detta drog han slutsatsen att Sverige måste gå med i EU för att kunna motstå dessa marknadskrafter. Men som tidigare noterat, har resultatet av EU-anslutningen hittills varit det motsatta, d.v.s. ännu mer makt till marknaden och ännu fler eftergifter från Sveriges sida.

Mot detta påpekande har man påstått att läget hade blivit ännu värre om man inte hade kapitulerat till marknaden. Men det kan ingen säkert veta, och det finns minst lika bra argument för en motsatt förutsägelse. Det enda som med säkerhet kan noteras är att den inslagna vägen har fått betydande negativa konsekvenser för svenska samhället såsom den stora majoriteten vill ha det.

Novemberrevolutionen

Det verkar som om hela processen inleddes med vad som har kallats för "Novemberrevolutionen", d.v.s. 1980-talets avreglering av valutamarknaden. Det var ett beslut som dåvarande finansminister Kjell-Olof Feldt — i stort sett på egen hand och i enlighet med den ekonomiska elitens önskemål — utan nämnvärt motstånd drev igenom. Det var bara Sven Grassman, LO-ekonomerna, och några få andra som förgäves varnade för konsekvenserna.

Och konsekvenser blev det. Avregleringen beskrevs som en nödvändig teknisk justering som skulle få den svenska ekonomin att fungera smidigare. I själva verket innebar det att politikerna inte längre fick bestämma över väsentliga delar av den ekonomiska politiken. Det blev en öppning för den elitinriktade marknadens intrång i det demokratiska samhället, som ständigt utvidgats sedan dess.

Det ödesdigra beslutet lade grunden för ett antal andra beslut som sammantaget gav upphov till 1990-talets ekonomiska kris. Bland de viktigaste var:

- avregleringen av finansmarknaden som blåste upp en enorm bubbla, som i vanlig ordning sprack och lämnade svenska folket med den svindyra notan
- "århundradets skattereform" med sin glädjekalkyl om "dynamiska effekter" som uteblev och därmed lämnade statskassan tom
- anpassningen till EU:s ekonomiska politik med ovannämnda följder, m.m.

Utvecklingen från och med 1990-talets kris kan sammanfattas så här:

Regeringarna Carlssons och Perssons nedskärningar i budgeten, och i synnerhet i den offentliga sektorn, hade som huvudsyfte att blidka den internationella finansmarknaden.

Man hade blivit beroende av denna marknad främst som en följd av avregleringarna samt anslutning till EU med dess regler om offentlig upplåning m.m.

Annars hade man lätt kunnat hantera budgetkrisen genom att låna från sig själv, d.v.s. från svenska folket, som förr i tiden. Det fanns t.ex. långt mer än tillräckligt medel tillgängligt i AP-fonderna.

I ett samhällsekonomiskt perspektiv tjänade Sverige ingenting genom dessa nedskärningar, då de samlade kostnaderna för arbetslösheten har varit avsevärt större än det förmenta "sparandet".²

I själva verket flyttade man utgifterna från statsbudgeten över till socialförsäkringssystemet (a-kassa, socialbidrag m.m.).

Om man räknar in de negativa "dynamiska effekterna" på bl.a. köpkraft, stressrelaterade sjukdomar, underbemanning inom hälsovården m.m. blir slutresultatet en enorm samhällsekonomisk förlust.

Som en följd av allt detta har man bl.a. allvarligt skadat den offentliga sektorn och öppnat för privata alternativ, helt i onödan; det är bl.a. kvinnornas livsmöjligheter som drabbats värst.

Det är ett jäkla underbetyg på svensk demokrati och svensk debatt. Att det ledande skiktet — inom akademien, på Riksbanken och i regeringen — alla kan dra åt samma håll, och i en riktning som åtminstone i efterhand uppenbart är helt katastrofal.... Det här är ett strukturproblem för vårt land: Den svenska demokratin fungerar inte riktigt. Nu har det ju blivit mycket sämre de senaste åren i och med de här konvergenskriterierna, som har slagit hårt mot demokratin, de viktiga besluten fattas inte i svenska församlingar.

— Carl Hamilton & Dag Rolander, *Att leda Sverige in i krisen*³

Tandlösa argument

Om man hade lagt upp en strategi för att beröva Sverige dess självständighet och orsaka allvarliga skador till dess samhällssystem, kunde man knappast ha hittat på en effektivare plan. Men ingen kan tro annat än att Ingvar Carlsson, Göran Persson och sina medarbetare har gjort sin allra bäst att lösa landets problem enligt sin bästa bedömning. Man skall också komma ihåg att varken Carlsson eller Persson bad om att bli statsminister; både fick ta över rodret under hård press i svåra tider.

Fallet Ingvar Carlsson ter sig särskilt tragiskt. En sann arbetarson, han är av allt att döma en mycket sympatisk människa som med stor värdighet ledde svenska folket igenom landets svåraste stund i mannaminne — tiden efter mordet på Olof Palme. Med en sådan bakgrund, måste det vara väldigt svårt att erkänna att man har spelat en central roll i den destruktiva process som ovan skissats — och något erkännande har det inte blivit. I stället har Ingvar Carlsson tänkt om, och kommit fram till att folkhemmet blev grovt överdimensionerat.

Enligt Ingvar Carlsson var en av de viktigaste orsakerna till 1990-talets ekonomiska kris att socialdemokraterna hade byggt upp en alldeles för omfattande välfärds-system som dessutom berövat folk sin förmåga att klara sig själva. Han tar som exempel tandvården och hävdar att, "Den som har råd med kabel-tv har råd att gå

till tandläkare." Som förebild åberopar han sin gamla mor som, i en tid då man minsann fick klara sig själv, slet hund för att ordna vackra leenden till sina barn. Det fanns ett pris, förstås: "Ja, jag tror att hon fick avstå från i princip allt för egen del."

Argumentationen känns ju igen från gångna tiders politiska debatt. Så har folkhemmets belackare alltid resonerat, vare sig det handlat om sjukvård, föräldrarledighet, pensioner eller vilket inslag av den allmänna välfärden som helst. Det nya är att denna analys nu framförs av en f.d. socialdemokratisk statsminister, och det väcker naturligtvis en rad intressanta frågor som bland andra:

Har det verkligen fastställts att det enda som de mindre bemedlade behöver göra för att klara av tandvården är att avstå från kabel-tv? (Det här påminner lite grand om Ronald Reagans välfärdsfientliga skrönor om "bidragsmammor" som kör runt i rosafärgade Cadillac:er som de köpt med tillfuskad offentligt medel.) Vidare, bygger nu socialdemokraternas socialpolitik på principen att det barn, som t.ex. i vuxen ålder vill visa upp ett vackert leende, skall ha vett nog att välja en mor som är beredd att "avstå från i princip allt för egen del"? Förväntas landets mödrar göra detta?

Förmodligen inte. Men det faktum att Ingvar Carlsson tar sin tillflykt till den här sortens reaktionära retorik tyder på att, även för en så sympatisk människa, kan det vara svårt att erkänna obehagliga sanningar.

Bedragna och besvikna

Samma tendens kan skönjas i Ingvar Carlssons reaktioner på den kritik som han fått för sitt agerande i EU-frågan. I en radiointervju förra året fick han kommentera detta påpekande: "Den nya partisekreterare Lars Stjernqvist har sagt att han blev förbannad när beslutet om EU-ansökan kom som 'en blixtnedslag ur klar himmel'."

"Men då har han inte förstått" svarade Ingvar Carlsson.

Ja, ja... Självklart är det Ingvar Carlsson som inte har förstått. Det finns som bekant ganska många före detta och kvarvarande partivänner som känner sig bedragna och besvikna av hela EU-processen. Det blev fel från första början, när regeringen Carlsson 1990 smög in detta ödesdigra beslut som en liten bisak i ett krispaket.

Som nuvarande Riksbanksdirektör Villy Bergström har påpekat: "Att som Ingvar Carlsson gjorde, använda EU-ansökan som en del i ett stabiliseringspolitiskt paket, är helt förkastligt. . . Någon demokratisk förankring är svår att upptäcka i den processen."⁴

Alltså, redan från första början fanns det ett "demokratiskt underskott" — denna smått komiska eufemism för EU:s enorma demokratiska brister. Regeringen Carlssons kuppstartade utspel satte tonen för hela den övertalningsprocess som sedan drogs igång. Det var i allt väsentligt ett motbudande spektakel med bl.a. följande inslag:

- Enligt statsveteran Rune Premfors hade ja-sidan minst 20 gånger större resurser till sitt förfogande för att bedriva sin kampanj — och då räknas inte in värdet av den EU-vänliga propaganda som bedrevs av de flesta nyhetsmedierna under täckmantel av journalistik.
- Den socialdemokratiska regeringen gjorde ingenting för att rätta till denna obalans — tvärtom: Den utnyttjade statens resurser för att öka ja-sidans groteska övervikt i debatten. Värst var det påkostade häftet med missvisande information om

EU-problematiken, som togs fram av UD och skickades till alla hushåll. Därmed offrades UD:s långa och hederliga tradition av opartiskhet i samhällets tjänst. Med andra ord, utnyttjade regeringen statens resurser inklusive UD:s goda namn för att bedriva propaganda mot det egna folket.

- Regeringen, antagligen i samförstånd med EU, påverkade folkomröstningens utgång genom att samordna en omröstningssekvens bland de fyra kandidatländerna som gynnade ja-sidan. (Det är tveksamt om ja-sidan hade vunnit om Norge hade fått rösta före Sverige.)
- Man valde in Sveriges representant till EU-kommissionen innan landet ens hade gått med i EU. Sedan ordnade man en stor medicinsk kring Anita Gradins triumfatoriska intåg i Bryssel, i det uppenbara syftet att påverka tveksamma väljare.
- Dåvarande finansminister Göran Persson gick ut ett par dagar före omröstningen med hotet, riktat främst mot kvinnor, att man skulle behöva dra ner på sociala program om man inte gick med i EU. I själva verket hade dessa nedskärningar redan planerats i vilket fall som helst.
- Kommunals ordförande Lillemor Arvidsson utsattes för en ohygglig press för att förmå henne att överge sin neutralitet och offentligt ta ställning för EU. Det gjorde hon i den sista kritiska stunden, och anses därmed ha starkt påverkat opinionen bland tveksamma kvinnor. Hon blev sedan utnämnd till landshövding.

Med sådana medel fick Ingvar Carlsson med sina bundsförvanter inom det egna och de borgerliga partierna sin vilja fram. "Det finns bara en Ingvar Carlsson!" sjöng jublande muf:are vid moderaternas fest efter triumfen i folkomröstningen.

Utrensning pågår

Muf:arna blev inte lika glad året därpå, när det blev dags att rösta på Sveriges nya representanter i EU-parlamentet. Detta val blev en stor seger för de EU-skeptiska. Att en del socialdemokratiska EU-entusiaster lyckades komma in i parlamentet berodde på ett märkligt system som gjorde att entusiasterna fick rida på skeptikernas popularitet. Bland de sistnämnda var Maj-Britt Théorin, som fick den största majoriteten med bred marginal.

Men sedan började det hända fler märkliga saker. En av dessa var att SAP:s EU-anhängare vägrade lämna partigruppens ledarskap över till valets obestridda segrare, Maj-Britt Théorin. Antagligen på partiledarens order klämde Maj-Liis Lööv sig fast vid posten. Sedan förbjöds Sören Wibe, med näst största väljarstöd, att umgås med socialdemokratiska skeptiker från andra länder. Under hela terminen anklagades skeptikerna, som ju hade vunnit valet, för att begå splittrande verksamhet.

För att undvika en upprepning av dessa inre spänningar, utförde partiledningen inför förra årets EU-val en utrensning av EU-skeptiker. Att deras åsikter stämde väl med opinionen inom partiet hade tydligen ingen betydelse för partiledare Göran Persson. Den enda skeptiker som fick stanna kvar var den mest populära av alla kandidater, Maj-Britt Théorin. Men Persson sparkade henne när till fjärde plats och ersatte henne på första plats med den pålitlige Pierre Schori som, åtminstone utåt, inte hade någonting emot dessa diktatoriska fasoner.

Som en följd av allt detta lider ja-sidans "seger" av en obotlig brist på legitimitet. Detta har många EU-anhängare erkänt, och en del av dessa har t.o.m. efterlyst en

ny folkomröstning om EU-medlemskap för att skapa klarhet om vad svenska folket egentligen tycker.

Sjunkande demokrati

Hur blev det då med själva medlemskapet? Vid det här läget finns det inget bra svar på denna fråga, då ingen hittills tagit fram ett heltäckande bokslut över Sveriges första fem år i EU.

Men vissa tendenser är ganska tydliga. När det gäller demokratin, förstås, har EU-anslutningen inneburit en väldigt stor förlust för svenska folket. Bland annat har de EU-vänliga partiledningarna konsekvent brutit mot fundamentala demokratiska principer för att behärska folket; värst har det varit inom Centern och SAP, där EU-opinionen avvikit mest från ledningarnas ståndpunkter.

Dessutom:

- Riksdagen har förvandlats till en gummistämpel i frågor som berör EU
- lobbyister spelar en allt större roll i den politiska processen
- EU:s institutioner är ineffektiva och deras inbördes förhållanden är oklara
- en stor portion makt har lämnats över till en mycket välbetald byråkratisk elit
- med mera...

Som en konsekvens av allt detta har svenska folkets deltagande i den politiska processen sjunkit avsevärt, precis som i alla andra EU-länder. De som drar sig ur är oftast negativt inställda till EU, vilket betyder att den kvarstående väljarkåren får en allt skevare EU-positiv profil. Detta innebär att valresultaten blir mindre och mindre representativa av hela befolkningen.

Det är samma sak med den ekonomiska politiken. Som tidigare noterat har den svenska regeringen anammat EU:s nyliberala politik som förespråkar en bantad offentlig sektor, minskat skattetryck, maximal privatisering m.m. Som ett brev på posten växer nu klassklyftor, svikande tandhälsa, utbrändhet och stora luckor inom den offentliga sektorn samt en rad andra symptom på ett begynnande förfall.

Att den allmänna välfärden hittills klarat sig ganska hyfsad beror på det socialförsäkringssystem som tidigare byggts upp. Men regeringen Persson har varslat om ytterligare nedskärningar i den offentliga sektorn, och det höjs allt högre röster inom partiets nyliberala falang för en anpassning av skatterna till EU-förhållanden. Anslutning till EMU skulle göra detta oundvikligt, och då är det förmodligen kört med vad som finns kvar av den svenska modellen.

Att vara med och påverkas

När det gäller utrikespolitiken är utvecklingen minst lika oroande. Enligt EU-anhängarna skulle medlemskap ge Sverige möjlighet "att vara med och påverka". Det har mycket riktigt förekommit en stark påverkan, men i motsatt riktning.

I det ena området efter det andra har Sverige övergivit sin tidigare så omhuldade utrikespolitik — den politik som enligt generalsekreterare Perez de Cuellar har gjort Sverige världskänt som "liktydigt med idealen fredlig stabilitet och medmännisklighet".

I själva verket får inte Sverige bedriva en egen utrikespolitik i många viktiga sammanhang. Detta gäller inte minst FN, där Sverige tydligen måste underordna sig EU:s gemensamma ståndpunkt i diverse frågor.

Det gäller också de flesta handelsfrågorna, inklusive sådana som har ett klart samband med Sveriges tidigare utrikespolitik. Detta land var som bekant djupt engagerat i kampen mot apartheid i Sydafrika, och man har länge velat röja undan handelshinder för bl.a. jordbruksprodukter. Men det får man inte, därför att en del EU-länder fruktar konkurrens från vissa sydafrikanska produkter. Förhandlingarna kring denna problematik har pågått i årtal, och under tiden får Sverige inte underlätta handeln med Sydafrika.

Det finns hur många liknande exempel som helst, inklusive detta från Pat Mooney, chef för den kanadensiska organisationen Rural Advancement Foundation International: "Förr i tiden brukade EU-länder som Irland, Danmark och Storbritannien kom till denna samt andra NGO:s och manade oss att ta upp matförsörjnings- och jordbruksfrågor som de själva inte fick göra på grund av deras medlemskap i EU. Nu gör Sverige precis likadant." Vid ett möte i Stockholm med Göran Perssons stab iakttog Pat Mooney att Sverige hade blivit påfallande tyst i frågor om matförsörjning och biologisk mångfald. "Det enda svar jag fick var lite nervöst fnitter" berättar han.

Jan Prawitz, en forskare hos Försvarets forskningsanstalt, har beskrivit vad som har hänt med Sveriges satsningar på verifikation och kontroll av kärnvapenprov: "Vi var den enda neutrala stat som behärskade ämnet, och det hade två konsekvenser. Den ena var att det tvingade kärnvapenmakterna att inte fuska med sina förslag. Vi kunde genomskåda dem om det var något fel. Den andra var att de andra länderna litade på oss; så att, om lilla Sverige ville föreslå något, var det i regel detta som lade till grunden för majoriteten i Generalförsamlingen...."

"För Sveriges profil betydde det här underlaget oerhört mycket.... Nu möter man väldigt ofta frågan hos andra veteraner utomlands, 'Vart har Sverige tagit vägen?' De tror luften har gått ur Sverige och Sveriges nedrustningspolitik.... Dels har vi inte längre någon symbolperson som företräder nedrustningspolitiken. Och dels har vi blivit medlemmar av EU, som har en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik. Så att allting mals i slutna rum i Bryssel, och man går fram gemensamt. Då drunknar Sverige naturligtvis i kretsen av mycket större stater...."

"Våra ståndpunkter när det gäller kärnvapen och nedrustning kommer kanske inte att märkas så mycket i framtiden p.g.a. den här slutna kretsen. Samtidigt verkar det också uppenbart att våra egna politiker är lite rädda att ta upp en diskussion om kärnvapen och EU på en gång, därför att de uppenbarligen tror att folk blir inte bara mot kärnvapen, som de alltid har varit, utan även mot EU.... Man märker ett motstånd när man vill ta upp sådana här frågor."

Att "förstå" bomber för fred

Svaret på frågan, "Vart har Sverige tagit vägen?", är således uppenbart: Det har gått med i EU. Denna omständighet har föranlett den pågående glidningen in i Nato samt en allt tydligare erkännande av Pax Americana.

Som en del av denna anpassning har Sverige nu ingått en allians med Storbritannien som, till att börja med, syftar till att marknadsföra krigsmaterial. Detta har de två nya vapenvännerna gjort tillsammans i bl.a. Sydafrika — detta land som Sverige annars inte får handla med.

Men den viktigaste insats Sverige har gjort för att suddas bort sin tidigare fredsfrämjande profil är att inte göra någonting alls när det gäller USA:s brott mot folkrätten och de mänskliga rättigheterna. I stället för att tydligt och bestämt protestera, som under Palme-tiden, tittar man nuförtiden på och "förstår" varför supermakten faller bomber på försvarslösa människor o.s.v.

Häromåret uttryckte till exempel dåvarande utrikesminister Lena Hjelm-Wallén sin förståelse när frihetens land tog sig friheten att bomba civila mål i Sudan och Afghanistan — med motivering att någon hade lagt en bomb intill en USA-anläggning i Kenya.

Sedan blev det Jugoslaviens tur, när det landet vägrade att godkänna ett av USA framtvingat "fredsavtal" — ett papper som visade sig vara ett helt oacceptabelt ultimatum. Men det dög som en förevändning för att inleda ett anfallskrig som i efterhand motiverades med mördande propaganda om bland annat ett folkmord som ännu i dag återstår att belägga. Bombningarna skulle också förhindra en etnisk rensning av Kosovoalbanerna; men i stället fördrevs större delen av dessa i massflykt. Nu pågår en etnisk rensning av Kosovos serber, zigenare och andra icke-albanska minoriteter mitt framför ögonen på ett stort uppbåd av USA/Nato-soldater där även Sverige är med.

För allt detta har regeringen Persson uttryckt sin förståelse och sitt stöd. Vissa av dess företrädare har t.o.m. anslutit sig till USA:s krigspropaganda om "folkmord", Milosevic som den nya Hitler o.s.v.

Slutsatsen är ofrånkomlig: Sverige, det f.d. "enda hederliga undantaget", har nu blivit en lydstat till USA i frågor om krig eller krig. En besläktad slutsats är att, om Vietnamkriget ägde rum idag, skulle Sveriges socialdemokratiska regering antagligen "förstå" USA:s oerhörda illdåd.

Mot denna bakgrund bör man nu begrunda ett av de allra viktigaste argument som framfördes av ja-sidan inför folkomröstningen, nämligen att som EU-medlem kunde Sverige vara med och göra en viktig insats för fred.

Det fanns ju en tid — före EU-anslutningen — då Sverige var känt över hela världen för sina många insatser för fred, nedrustning och global rättvisa. Detta tyder på att det bästa och förmodligen enda sättet för ett litet land att påverka den stora världen är att gå före med gott exempel. Men detta har visat sig vara svårt, om nu inte omöjligt, när man är bunden till händer och fötter av EU.

Egentligen var denna utveckling inte alls svårt att förutse — och det var många som varnade för den. Att så många *inte* förutsåg den, och nu har svårt att erkänna vad som händer, väcker frågan: Har ungefär hälften av svenska befolkningen drabbats av något slags masspsykos?

Mindre än vi är

Anders Ferm lär ha sagt någon gång att "Olof Palme gjorde oss större än vi var." Jag är inte säker på detta. Faktum är att Olofs utrikespolitiska insatser grundades på djuprotade värderingar som större delen av svenska folket delade då, och av allt att döma delar ännu idag. Jag skulle snarare säga att Palme hjälpte svenskarna uppnå sin potential.

Detta kan nog diskuteras, men en sak är alldeles klar: Palmes efterträdare har gjort oss mindre än vi är.

Nu vill Göran Persson göra oss ännu mindre genom att ansluta Sverige till EMU. Vilken överraskning. Ändå, innan han öppet tog ställning var det många som spekulerade kring hans egentliga mening i EMU-frågan; någon har t.o.m. skrivit en hel bok om denna gåta. Själv tvivlade jag aldrig på att Göran Persson till slut skulle landa på ja-sidan, helt enkelt för att mäktiga intressen kräver det. Så vitt jag kan se har ingen statsminister efter Palme i någon viktig fråga trotsat "marknaden" när det gäller inrikespolitiken, eller USA när det gäller utrikespolitiken. Det har varit den ena eftergiften efter den andra.

Nu är vi framme vid EMU, och Göran Perssons motivering bekräftar att räntan har blivit den politiska faktor som är överordnad allt annat. Den är viktigare än demokratin, viktigare än självständighet, och viktigare än sammanhållning inom arbetarrörelsen. Av dess beteende att döma, skulle man nästan tro att partiledningen betraktar EU som ett förträffligt medel för att bli av med en stor andel av sina väljare, medan man förbryllar och pacificerar de flesta som trots allt stannar kvar. Med detta har man i alla fall lyckats.

Marknadsföringen av EMU fortskrider enligt samma manipulativa mönster som tidigare. Till exempel: För att blidka de starkt skeptiska strömningarna inom partiet bjöd man på ett år med studiecirkel i ABF:s regi. I den sanna folkbildningens anda skulle man reda ut EMU:s för- och nackdelar, hette det.

Ett studiematerial togs fram — skrivet av en uttalad EMU-anhängare. Varför det? Jo, blev svaret, därför att man inte kunde hitta någon som var helt neutral i denna heta fråga. Att man i så fall kunde anlita en EMU-skeptiker — och därmed göra en liten insats för att rätta till den groteska obalansen mellan ja- och nej-sidornas respektive resurser — det tycks aldrig ha fallit de ansvariga in.

Hur som helst, satte man i gång med studiecirkelarna och det vinklade materialet. Sedan, innan man blivit färdigt indoktrinerad, gick Göran Persson ut — i en *brittisk* tidning — med sitt icke-oväntade "ja". Precis som förra gången struntade partikongressen i gräsrotternas åsikter och stämplade ledningens beslut. Just nu förbereds det säkert en välfinansierad övertalningskampanj som fokuserar på räntan o.s.v., medan man gör allt möjligt för att dra uppmärksamhet ifrån EMU:s skadliga betydelse för demokratin, folkstyret, självständighet, skatte- och fördelningspolitiken m.m.

Varning för retorisk begåvning

Trots motståndet bland folket torde förutsättningarna för ännu en "ja-seger" vara ganska bra. Ja-sidan har som förr ett enormt övertag när det gäller finansiella och massmediala resurser. Den har under flera år sått förvirring, apati och uppgivenhet bland EU-skeptiker och kan räkna med att många av dessa kommer att kasta sin röst på soffan.

Och sedan har man Göran Persson. Han är som sagt en skicklig politiker med en stor retorisk begåvning som kan konsten att utstråla kunnighet och självförtroende. Detta kan även en del andra politiker, inklusive de två som förmodligen orsakat mest skada till svenska samhället under de senaste decennierna — Kjell-Olof Feldt och Carl Bildt. Att dessa två förfärligt misslyckade politiker fortfarande i breda kretsar betraktas som orakel tycks bevisa att, vad man än gör, blir man alltid klok om man går maktelitens ärenden och är duktig på att spela auktoritet i TV.

Dessa omständigheter bör mana svenska folket till största möjliga försiktighet vid tolkningen av de argument som skickliga media-estradörer lägger fram. Det gäller bland annat att aldrig godkänna ett resonemang utan att få veta någonting om alternativen. Sedan skall man hålla i tankarna att, precis som skickliga TV-artister trots sina konster kan ha fel, så kan en analys vara alldeles riktig även om den nervöst och trevande framförs av någon som saknar medievana.

Inom en förment folkrörelse bör man dessutom kunna insistera att de olika parterna får tillgång till lika stora resurser för att framföra sitt budskap. Med tanke på den enorma obalansen för ja-sidan under det senaste decenniet, skulle detta rimligen innebära att nej-sidan under EMU-debatten måste få minst 20 gånger större resurser än ja-sidan. Självfallet måste SAP-ledningen i detta sammanhang också sluta förbruka statens resurser i eget syfte.

Detta är ett minimum. Om det inte uppfylls, kommer en eventuell ja-seger att precis som EU-anslutningen sakna demokratisk legitimitet.

Ytterst angeläget

Förhoppningsvis utgör det föregående åtminstone en del av svaret på kvällens temafråga: Sverige — folkhem eller rivningskåk? Och det svaret är inte alls uppmuntrande.

Det mesta som har hänt som Olof Palme röjdes ur vägen 1986 tyder på att det svenska folkhemmet med tillhörande utrikespolitik håller på att rivas ned.

Frågan är om det är möjligt att hejda och i bästa fall vända den utvecklingen. Detta är ju en ännu större och knepigare fråga som det är ytterst angeläget att på allvar diskutera.

Denna diskussion kräver först och främst att problemet erkänns — att vi inte blundar för vad som försiggår framför våra ögon. Sedan gäller det att inse att i folkhemmet har vi, eller i alla fall hade vi, någonting oerhört värdefullt att skydda och bevara — i första hand för oss själva och våra efterkommande, men även för folk runt om i världen som kan ha nytta av "den svenska modellen".

En möjlig utgångspunkt vore att jämföra allt som folkhemmet har åstadkommit sedan det började byggas med det som EU gjort och gör — med fokus på nyckelfaktorer såsom barnens väl, jämlikhet, hälsovård, jämställdhet, fredsfrämjande o.s.v.

Låt oss hoppas att en ordentlig samhällsdiskussion om dessa frågor snarast möjligt kommer igång.

Tack för ikväll i alla fall.

* * *

Noter

1. Sune Persson, "Sverige smygs in i Nato". Dagens Nyheter, 8 oktober 1995
2. Ekonomijournalisten Torsten Sverenius gör följande jämförelse: Enligt regeringen har man sparat 126 miljarder genom den mångåriga budgetsaneringen — 60 miljarder i ökade skatter och 66 miljarder i minskade utgifter. Men enligt en hittills oemotsagd analys av ekonomer Lars Behrenz och Lennart Delander blev den samhällsekonomiska kostnaden för ett enda år (1995) hela 153 miljarder, utebliven produktion och ökat arbetslöshetsunderstöd inräknade.
3. Carl Hamilton & Dag Rolander, Att leda Sverige in i krisen. Norstedts förlag, 1993
4. Citerad av Torsten Sverenius i SOU 1999:150

Al Burke • 08 - 731 92 00 • editor@nnn.se • www.nnn.se